

Kringla Heimsins

Hans Jacob Orning,
Frans-Arne Stylegar,
Christine Amadou, Thomas
Reinertsen Berg, Harald
Bøckman, Gunnhild Røthe
og Tore Linné Eriksen tar oss
mandager tilbake i historien.

ANNO

2022

11. september 2022 fant det sted en urpremiere på en film på den internasjonale filmfestivalen i Toronto, og året etter blei den vist på kinoer over hele USA. Den høstet gode kritikker og viste et liv som de færreste utenfor den klassiske musikkens verden hadde hørt om. Dessverre har den aldri blitt vist her til lands, men den finnes på flere strømmetjenester. Noen ganger overgår også NRK seg sjøl med klassiske programmer på søndagskvelden.

Filmen – «Chevalier» – har som hovedperson Joseph Bologne Chevalier de Saint-Georges, født som sønn av en plantasjeieier og en slave på ei øy i Karibia. Ikke overraskende møter vi et plot som kretser rundt dramatiske begivenheter som er lett å overføre til lerretet, med særlig vekt på erotikk – og en musikalsk fiolinduell med Mozart. Gjennom hele filmen kan vi oppleve mange av hovedpersonens mest kjente komposisjoner.

AD FONTES

St. George ... født med et heftig temperament og de mest fremragende fysiske ressurser, han var en lojal støttespiller for de svake og motstander av undertrykkerne ... sjenerøs, vittig, galant og følsom. ... Hele verden kjenner St. Georges overlegenhet innen fektekunsten; han var ikke mindre overlegen i dans, ridesport, musikk og uten unntak i alle fysiske øvelser. Han komponerte med uendelig letthet og naturlig ynde, han har etterlatt oss en rekke operaer, som bare blei hindret i å oppnå stor suksess på grunn av svakheten i librettoene deres, en mengde sjarmerende romanser og konserter.

J.S.A. Cuvelier, *Le Courier des Spectacles*, Paris, 12. juni 1799

OPPLYSNINGSTID

Joseph Bologne Chevalier de Saint-Georges levde et utrolig liv på 1700-tallet.

Med sverd og bue

Den 25. desember 1745 blei det født en gutt født på den karibiske øya Guadeloupe, som midt på

1700-tallet var en fransk koloni til glede for slavehandlere, skipsredere, plantasjeieiere og sukkerraffinerier i franske havnebyer. For statskassa

var store summer i toll, avgifter og skatt med på å finansiere kongehus og adel.

Det lot seg ikke skjule at foreldrene til barnet – døpt Joseph – verken hadde samme hudfarge eller tilhørte samme samfunnsklasse. Georges de Bologne, som seinere la til det adelige Saint-Georges, eide flere sukkerplantasjer, som alle blei drevet av slavejorte afrikanere. En av dem, Nanon, var en del av hus-

holdet, og hadde trolig sine rotter ved kysten av Senegal i Vest-Afrika. Hun var ei jente på knapt 16 år da hun nedkom med en sønn.

Georges de Bologne de Saint-Georges gjorde ikke bare noe så uvanlig som å vedkjenne seg farskapet, men lot også sønnen få sitt etternavn. Enda mer oppsiktsvekkende var det at Joseph som åtteåring blei sendt til Frankrike for å gå på en velrenommert kostskole, godt

FEKTEMESTER: Saint-Georges i en fektekamp mot fektimesteren Chevalier d'Éon, en fransk diplomat, soldat og spion som på sin side som kvinne, offisielt anerkjent av kong Ludvig XIV.
ILLUSTRASJON: ALEXANDRE-AU

beskyttet av sin onkel, Philippe. Her utmerket han seg ikke bare i språk og musikk, men også i mange idretter, særlig fekting og ridning. Det blei starten på et bemerkelsesverdige liv, som forteller om hvordan skranker basert på rasisme både blei opprettholdt og utfordret.

Berømmelse i Paris

Da Joseph var 13 år, flyttet faren midlertidig til Paris med kona og deres felles barn. Men han lot også Josephs mor etablere seg i den franske hovedstaden. Med en betydelig årlig sum kunne hun og sønnen leve ubekymret i de bedre strøk. Slik fikk Joseph en allsidig utdanning, noe som ellers stort sett var reservert for høyere samfunnsklasser. Han kvalifiserte seg raskt til det prestisjefylte Fekterakademiet og fikk opplæring i fiolin og komposisjon hos de aller fremste Paris kunne by på. Tidlig blei han en ettertraktet gjest når overklassen bød opp til selskaper og dans.

Allerede som 16-åring vant Joseph nasjonal berømmelse ved å beseire den rådende fektemesteren, Alexandre Picard, i en offentlig duell. Både denne suksessen og erfaringer med ridesport og jakt gjorde at han blei utnevnt til offiser i kongens livgarde. Med tittelen «gendarme du roi» kunne han nå bære det staselige navnet Joseph Bologne Chevalier de Saint-Georges.

«MUSIKKENS VOLTAIRE»: Portrett av Saint-George med kårde, noter og instrument. Opprinnelig malt av Mather Brown (1788), her i en reproduksjon av William Ward. KILDE: NATIONAL PORTRAIT GALLERY, LONDON / WIKIMEDIA COMMONS

ges. I flere samtidige beretninger framstilles han som «høy, vakker, tiltrekkende og karismatisk». Sjøl om han også blei møtt med fordommer på grunn av sin hudfarge, var det også dem som nettopp fant dette eksotisk (for ikke å si erotisk). Det er mange rykter om hans forhold til kvinnelige operasangere, ballettdansere og kvinner i aristokratiet.

Motstand mot slaveriet

I ettertid er det som fiolinist, komponist og orkesterleder Saint-Georges er mest kjent, det fortjener en egen presentasjon (se sidespalte). Men hans liv spente over langt flere områder, og han huskes særlig for sin betydning i kampen for å avskaffe slaveriet. Han fikk tidlig innpass i kretser der dette sto på programmet, slik som i foreningen «De svartes venner», Société des Amis Noir, ledet av filosofen og teologen Abbé de Raynal. I første omgang handlet det om å gi like rettigheter til dem som delte hans bakgrunn, kjent som «frie fargete». Han hadde nær kontakt med flere av opplysningstidas fremste tenkere, blant dem Marquis de Condorcet. Blant hans mange tilnavn er «musikkens Voltaire».

Trass i sine bånd til aristokratiske velgjørere kjempet Saint-Georges for frihet og et samfunn uten stands- og raseskille. Aller mest var han knyttet til den unge hertugen av Orléans (Philippe egalité), med kongelig blod, som målbar nye ideer som mange i hans eget miljø bare hadde forakt til overs for. Med sin anglofile holdning var det han som sendte Joseph to ganger til England, der han ga flere kritikerroste konserter og knyttet kontakter med William Wilberforce og andre motstandere av slavehandel. Men han fikk også tid til fekteoppvisning-

ger, og det var dette som gjorde at han blei bedt av prinsen av Wales, den kommende kong Georg 3, om å komme til Brighton for å perfektionere prinsens kunnskaper i den aristokratiske sporten. Det blei starten på et personlig vennskap.

I revolusjonens tjeneste

Under stormingen av Bastillen 14. juli 1789 var Saint-George i London, men vendte året etter hjem for å forsvare revolusjonen. I 1792 gikk han derfor med i Nasjonalgarden, der han blei øverstkommanderende for rundt 1000 soldater fra de franske koloniene, der alle var i kategorien «frie fargete». «Légion St. Georges» blei det første europeiske regimnet av sitt slag, og deltok i flere slag i Flandern.

I 1793 blei legionen oppløst etter intriger som rammet Saint-George,

«Han tilbrakte nesten ett år i et fangehull i Paris»

og mange av hans aristokratiske forbindelser møtte giljotinen. Det er uvisst hvorfor han ikke led samme skjebne, men han tilbrakte nesten ett år i et fangehull i Paris. Etter at han blei satt fri, fulgte en ny, og kortere, fengsel under «den hvite terroren». Etter avskjed fra sin militære karriere tilbrakte han sine siste år i et tilbaketrasket liv i fattigdom i Paris. Men han levde lenge nok til å oppleve at slaveriet blei forbudt. Han døde av en blæresjukdom i 1799, og endte sitt liv anonymt på en kirkegård. Deretter gikk han i glemmeboka fram til han blei gjenoppdaget på 1900-tallet, men da er vi over i musikkens verden.

Tore Linné Eriksen
Historiker, faglitterær forfatter og professor emeritus i utviklingsstudier, OsloMet
toreeri@oslomet.no

OPPLYSNINGSTID

Var Wolfgang Amadeus Mozart en hvit Saint-Georges?

«Den svarte Mozart»?

I nyere oversikter over 1700-tallets musikkhistorie dukker navnet Joseph Bologne Chevalier de Saint-Georges stadig oftere opp. Han befinner seg i den klassiske tradisjonen som gjerne forbindes med gigantene Joseph Haydn og Wolfgang Amadeus Mozart, men ingen av dem var barn av en fransk plantasje-eier og en slave på Guadeloupe.

Allerede som tenåring gjorde Saint-Georges seg bemerket som fiolinvirtuos, komponist og dirigent. Bare 28 år gammel blei han hyret for å sette sammen, være solist og lede Le Concert des Amateurs, som besto av langt flere profesjonelle musikere enn det vi dag kaller amatører. Det ga han også gode muligheter til å urframføre egne verk. I tillegg var han stadig på turneer.

Boikottet av seks divaer

Men Saint-Georges var ikke bare tiljublet, det var også dem som mislikte at en med hans hudfarge – den gang kalt «mulatt» – skulle inneha slike posisjoner og dyrkes av aristokrater. Han hadde forhåpninger om å gå videre til Operaorkesteret, men da fikk hans motstandere seks divaer til å true med boikott. Men de kunne ikke hindre hans virke som komponist. Fra hans notepenn kom i alle fall 15 fiolinkonserter og 25 strykekvartetter, i tillegg til operaer og symfoniske verk. Det er særlig hans fiolinkonserter som i dag framføres i konsertsalene og gis ut på plate, der stjernesolisten Anne Sophie Mutter knytter han sammen med Bach og Vivaldi. Men på strømmetjenestene er også hans seks strykekvartetter (op. 1), fiolinsonater og mer symfoniske verk.

Tilnavn

Det var på oppdrag fra et nystartet orkester med tilknytning til Frimurerlosjen at Saint-Georges i 1784 ba Joseph Haydn om de seks verkene som er kjent som «Paris-symfoniene». De blei urframført av dette orkesteret under Saint-Georges' ledelse, og det var også han som redigerte dem ferdig til publisering. Det er også tråder tilbake til Mozart, som han mange år tidligere delte losji med hos en felles velgjører. Det er enkelte kjennere som finner spor etter dette i Mozarts sjanger kjent som *symphonie-concertante*. Kanskje derfor har han fått tilnavnet «Den svarte Mozart». Men kanskje var Mozart like gjerne «den hvite Saint-Georges»?

Tore Linné Eriksen

levde første halvdel av livet som mann, senere
GUSTE ROBEINEAU (CA.1787–1789), WIKIMEDIA COMMONS